

DEKADA PRZEKSZTAŁCEŃ DOMÓW DZIECKA 1/2010

MIROSLAW KACZMAREK

Warszawa

Przez kilkadziesiąt lat po drugiej wojnie światowej w Polsce dominował model interwencyjny opieki zastępczej, z przewagą form opieki instytucjonalnej (domy dziecka, pogotowia opiekuńcze)¹. W warstwie aksjologicznej była to dominacja modelu wychowania kolektywistycznego, z koncentracją na pracy z dzieckiem, nastawieniem na długoterminową opiekę, często do pełnoletności wychowanka. Jednocześnie model ten charakteryzowało niedostrzeżenie potrzeby pracy z rodziną i na rzecz powrotu dziecka do rodziny. Sytuacja ta budziła narastającą krytykę, w wyniku której w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku powstał szeroki nurt społeczny na rzecz przekształcenia systemu opieki instytucjonalnej w system prorodzinny, koczujący z medialnym hasłem: „Likwidujemy domy dziecka”².

Artykuł z hasłem „Likwidujemy domy dziecka”, jaki się wówczas ukazał w „Polityce”, wywołał powszechne poruszenie. Zwolennicy status quo bronili placówek i nie wyobrażali sobie opieki nad dzieckiem bez tradycyjnych domów dziecka. Krytycy dotychczasowego modelu opieki żywili nadzieję na rychłą likwidację wszelkich form opieki instytucjonalnej i zastąpienie ich rodzinnymi formami opieki zastępczej.

Jaka jest obecnie – w dekadę od zapoczątkowania przekształceń systemu pieczy zastępczej – kondycja i struktura domów

dziecka oraz innych form opieki instytucjonalnej³? Czy zmniejszyła się liczba i wielkość placówek opiekuńczo-wychowawczych? Jaki był udział placówek publicznych w procesach przekształceń? Gdzie trafiały dzieci opuszczające domy dziecka?

W artykule podejmuję próbę odpowiedzi na powyższe pytania.

Podstawy prawne reformowanego systemu

Rodzina jest powszechnie uznawana za naturalne, pierwotne w stosunku do innych i podstawowe środowisko funkcjonowania i rozwoju dziecka: *rodzina stanowi podstawową komórkę społeczeństwa, odgrywającą kluczową rolę w rozwoju społecznym i jako taka powinna być wspierana względem praw, zdolności i zakresu odpowiedzialności jej członków*⁴.

W sytuacjach kryzysowych, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami, nie może, nie potrafi bądź nie chce zajmować się dzieckiem, zachodzi konieczność udzielenia jej pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji. W takiej sytuacji, w myśl konstytucyjnej zasady pomocniczości, dziecko ma prawo do pomocy, w tym do pieczy zastępczej: *Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych* – tak

¹ Zob. E. Kozdrowicz, *System opieki nad dzieckiem opuszczonym (1945–1988)*, [w:] M. Kolankiewicz (red.), *Rodzinne i instytucjonalne formy opieki*, Warszawa 1988, WSiP.

² Nurt ten dobrze symbolizują organizowane od kilku lat z inicjatywy Towarzystwa „Nasz Dom” coroczne ogólnopolskie spotkania w Jachrance, Miętmem, Krzyżowej i w Waplewie, gromadzące kilkaset osób ze środowisk zainteresowanych reformą opieki zastępczej nad dzieckiem.

³ Z dniem 1 stycznia 1999 roku, wraz z wprowadzeniem reformy administracyjnej kraju, zadania pieczy zastępczej przekazane zostały z resortu edukacji do resortu pomocy społecznej jako zadania powiatów i wpisane do ustawy o pomocy społecznej dnia 24 lipca 1998 r. – *O wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa* (Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603 za zmianami).

⁴ Paragraf 26 Deklaracji Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego, Kopenhaga 1995.